

Selska 112c, 10000 Zagreb

t +385 (0)1 457 23 98

f +385 (0)1 457 23 99

e-mail: kontakt@documenta.hr

www.documenta.hr

Studijska putovanja na mjesta stradanja i sjećanja - program -

Program podupire **Robert Bosch Stiftung**

MJESTA STRADANJA I SJEĆANJA U ZAGREBU VEZANA UZ DRUGI SVJETSKI RAT
8. svibnja 2010.

Osmislio: Saša Šimpraga

9.00	<i>Okupljanje na autobusnom kolodvoru na peronu 503 i polazak za Park prosinačkih žrtava</i>
10.00	<p>1. PARK PROSINAČKIH ŽRTAVA</p> <p>Park prosinačkih žrtava nalazi se na lokaciji prvoga javnog vješanja protivnika fašističkoga režima, koje se dogodilo u prosincu 1943. godine kada je obješeno 16 osoba, između ostalih i Bogdan Ogrizović. Javna su vješanja kasnije vršena po različitim dijelovima grada, a tijela bi često bila ostavljena da vise kao upozorenje drugima. U javnim je vješanjima na području Zagreba ubijeno nekoliko stotina ljudi. U parku je 1960. godine postavljen spomenik, rad Dušana Džamonje, inače prvi javni apstraktni spomenik u tadašnjoj Jugoslaviji.</p> <p>Govori: ing. Milan Ogrizović, sin ubijenog Bogdana Ogrizovića</p>
11.00	<p><i>Komemoracija u organizaciji Saveza antifašista i antifašističkih boraca RH:</i></p> <p>2. DOTRŠČINA</p> <p>Spomen-područje Dotrščina - ujedno i najveći zagrebački gradski park - mjesto je najmasovnijega zločina u modernoj povijesti Zagreba. Kako je utvrđeno u do sada najboljem i najšire koncipiranom istraživanju (obavljenom u Hrvatskom državnom arhivu do 1986. godine) imenom i prezimenom zabilježeno je 18.627 osoba ubijenih u Zagrebu od strane ustaških i nacističkih vlasti. Velik je dio strijeljanja izvršen na Dotrščini. Jedna od glavnih istraživačica Josipa Paver 1986. godine tvrdila je da će se daljnjim istraživanjima broj utvrđenih imena i stradanja Zagrepčana znatno povećati. Njen je rad nastavio Igor Graovac.</p> <p>Masovna strijeljanja su osim na Dotrščini vršena i u Svetoj Nedelji, na Čulinečkoj cesti i Rakovom potoku.</p>
11.40	<p><i>Nastavak obilaska autobusom:</i></p> <p>3. STADION MAKSIMIR</p> <p>Za vrijeme obavezne srednjoškolske vježbe 1941. godine, koje su se održavale na maksimirskom stadionu od svibnja, stožernik Sveučilišnoga ustaškog stožera Zdenko Blažeković nakon fašističkog govora poziva da se od prisutnih srednjoškolaca izdvoje Srbi i Židovi i sami istupe na drugi kraj stadiona. Zahtjev je bio iznenađenje za prisutne koji su se potom počeli razvrstavati. No, za Srbima i Židovima prvo su istupili skojevci (pripadnici Saveza komunističke omladine Jugoslavije – SKOJ), a zatim i svi ostali te je namjera ustaških vlasti propala.</p> <p>Ivo Goldstein zaključuje da je to bio, bez ikakve sumnje, najjasniji izraz solidarnosti sa Srbima i Židovima u to vrijeme, ne samo u Zagrebu već i u Hrvatskoj. Sam drveni stadion je nešto kasnije spaljen u diverzantskoj akciji od strane zagrebačkih skojevaca.</p>

	<p>4. ULICA PRISOJ br. 10</p> <p>Na tajnom sastanku dana 11. travnja 1941. godine Komunistička partija Jugoslavije donosi odluku o organiziranju oružane borbe i nastavku otpora unatoč kapitulaciji monarhističke vlasti.</p> <p>Ustanak pod organizacijom KPJ bio je najvažniji i najuspješnije organizirani otpor fašizmu u Hrvatskoj i Jugoslaviji.</p> <p>5. BADEL, VLAŠKA</p> <p>U današnjoj upravnoj zgradi <i>Badela</i> nalazio se Radio Zagreb s kojega je 10. travnja 1941. godine proglašena NDH.</p> <p>U svojoj knjizi “Živjeti u Hrvatskoj 1900-1941.” publicist Josip Horvat opisuje situaciju u kojoj početkom rata na ulici susreće radijskog spikera Ivu Šrepla. “Kad se negdje na sigurnom sastanemo, moram ti ispričovjediti kako je to bilo s proglašenjem NDH. Nevjerojatno. I tragično i komično. Nadasve tužno. Kako su se tukli, kleli, bili pijani. Treba da to znaš, da zapišeš za historiju.” Horvat i Šrepl više se nikad nisu sreli, budući da je potonji skončao kao jedna od tisuća žrtava ustaškoga terora.</p> <p>6. POGIBIJA PRESKARA, VLAŠKA</p> <p>Mjesto na kojem je na ulici 1941. godine od strane ustaške policije ubijen skojevac Josip Preskar.</p>
12.00	<p><i>Stanka i kratko obraćanje:</i></p> <p>7. TRG ŽRTAVA FAŠIZMA i RAČKOGA br. 9</p> <p>Na trgu se nalazilo središte Ustaške nadzorne službe – UNS. Sjedište zagrebačkoga Gestapoa nalazilo se u zgradi bivše Trgovačke akademije na obližnjem Trgu Petra Krešimira IV, a u Ulici Račkoga br. 9 bilo je ustaško mučilište.</p> <p>Trg je devedesetih isprva preimenovan u Trg hrvatskih vladara, pa u Trg hrvatskih velikana. Povrat imena tražen je na redovitim godišnjim demonstracijama u organizaciji Odbora za povrat imena Trgu žrtava fašizma koji je vodio Zoran Pusić. Ti su prosvjedi ujedno bili i prvi kontinuirano organizirani iskaz javnoga otpora tadašnjoj vlasti. Ime toga trga vraćeno je 2000. godine.</p> <p>U dvorištu zgrade u Račkoga br. 9 nalazilo se mučilište ustaške nadzorne službe. Tu su ustaše dovodili svoje žrtve i mučili ih, a onda odvodili na strijeljanje u Dotrščinu, Rakov Potok i druga mjesta. Na zidu ove tamnice su kasnije pronađena urezana imena zatvorenika, među njima i ime Augusta Cesarca.</p> <p>U prostorima uprave Ustaške nadzorne službe na uglu Zvonimirove ulice i Trga žrtava fašizma skončale su heroine antifašističke borbe sestre Baković. Nakon što su 1941. godine uhapšene, sestre su mučene. Namjera ustaške policije da pohvataju protivnike režima dovodeći sestre kroz nekoliko idućih dana u kiosk u kojem je jedna od njih radila nije uspjela budući da su, iako vidno zlostavljane, odbile bilo koga odati. Detalji užasa koji se kroz nekoliko dana odvijao u ustaškoj policiji vjerojatno će ostati zauvijek tajnom. Znaju se tek posljedice. Bez da su ikoga odale, Zdenka se bacila sa četvrtoga kata policijske zgrade, a Rajka je preminula od posljedica brutalnog mučenja. Sačuvani medicinski izvještaji potvrđuju teške prijelome kostiju i lubanje, izbatinana i spaljivana tijela. Na hrabrost Rajke i Zdenke Baković podsjeća ime prolaza u središtu Zagreba.</p>

	Govore: Zoran Pusić, Građanski odbor za ljudska prava i Vjeran Pavlaković, Kulturalni studiji, Filozofski fakultet u Rijeci
12.50	<p><i>Stanka i kratko obraćanje:</i></p> <p>8. RUNJANINOVA ULICA</p> <p>U diverziji skojevaca 1941. godine ubijeno i ranjeno 28 fašista.</p> <p>Govore: Juraj Hrženjak, Savez antifašističkih boraca i antifašista Hrvatske i Jadran Boban redatelj filma <i>Duhovi Zagreba</i></p>
13.20	<p><i>Stanka i kratko obraćanje:</i></p> <p>9. ZAGREBAČKI ZBOR/ STUDENTSKI CENTAR</p> <p>Na prostoru današnjega Studentskog centra nekada se nalazio Zagrebački zbor (velesajam). Zbor je tijekom NDH služio kao sabirno mjesto za deportacije Židova, Srba i antifašista u koncentracijske logore.</p> <p>Prve deportacije s toga mjesta započele su 22. i 23. lipnja 1941. kada je na željeznički kolosijek neposredno uz prostor Zbora stigao vlak s praznim teretnim vagonima u koje je ukrcano oko 200 Židova koji su otpremljeni prvo u Gospić, a potom u logore na Pagu ili u Jadovno. Ivo Goldstein u knjizi <i>Holokaust u Zagrebu</i> navodi da su do kraja lipnja otpremljena još tri ili četiri takva transporta, dakle ukupno oko 800 ljudi samo taj mjesec. Na prostoru Zbora kasnije su dovođeni i Židovi izvan Zagreba, čak i iz Bosne, a ukupno je kroz Zbor prošlo oko 2500 Židova te je Zagreb u ljetnim mjesecima 1941. godine bio ključna tranzitna točka za transport Židova u NDH. Sabirno je mjesto kasnije prebačeno na periferiju Zavrtnice kako bi aktivnosti bile manje vidljive.</p> <p>Govori: Vjeran Pavlaković, Kulturalni studiji, Filozofski fakultet u Rijeci</p>
13.50	<p><i>Stanka i kratko obraćanje:</i></p> <p>10. SAVSKA CESTA</p> <p>Zatvor na Savskoj cesti</p> <p>Govori: Siniša Maričić koji je bio zatvoren u zatvorima na Petrinskoj i na Savskoj cesti</p>
14.00	<i>Ručak</i>
15.00	<i>Nastavak obilaska autobusom</i>
15.20	<p><i>Stanka i kratko obraćanje:</i></p> <p>11. MIROGOJ</p> <p>Središnje zagrebačko groblje na kojem se nalazi spomenik narodnim herojima, a neposredno uz njega i grob prvoga predsjednika Prve hrvatske republike Vladimira Nazora.</p> <p>Govori: Nataša Mataušić, Hrvatski povijesni muzej</p>
16.00	<i>Nastavak obilaska autobusom:</i>

	<p>12. „SING SING“, JANDRIĆEVA ULICA 74</p> <p>Ustaško mučilište tzv. „Sing – Sing“ mjesto je na kojem su mučeni i ubijeni protivnici fašističkoga režima.</p>
16.00	<p><i>Nastavak obilaska autobusom:</i></p> <p>13. TUŠKANAC 64</p> <p>Neistraženo poratno masovno grobište. Prema svjedočenju očevica Miroslava Lukšića koji je na toj adresi odrastao, tamo su od svibnja do rujna 1945. i u proljeće 1946. kamionima noću dovoženi “polugoli civili” i ratni zarobljenici na egzekuciju. Čula se pucnjava i zveket lopata. Svjedok nije mogao procijeniti broj žrtava (i/ili stradalnika), već nagađa da bi tu moglo ležati od 500 do 1000 tijela. Na lokaciji su pri kopanjima za potrebe odvodnih kanala pronalazeni dijelovi kostura.</p>
16.30	<p><i>Stanka i kratko obraćanje:</i></p> <p>14. PERJAVICA</p> <p>Zgrada na Perjavici bila je jedna od lokacija u Zagrebu gdje su tijekom NDH smještene i skrivane uglavnom srpska djeca čije je spašavanje organizirala Diana Budisavljević. Od ustaškoga su progona, između ostalih, spašavana i djeca s Kozare. S mrežom suradnika od kojih su neki otkriveni i pogubljeni, spašeno je oko 12 000 djece. Budisavljević je vodila i opsežnu kartoteku kako bi se sačuvao identitet i uspješnije spajalo izgubljenu djecu s roditeljima, što je nakon rata poslužilo upravo toj svrsi. Svojom je aktivnošću dala i doprinos osnivanju socijalne službe u Hrvatskoj. Ta je Austrijanka doselila u Zagreb 1919. godine nakon udaje za zagrebačkog liječnika Julija Budisavljevića, a umrla je 1978. godine u rodnom Innsbrucku.</p> <p>Govori: Nataša Mataušić, Hrvatski povijesni muzej</p>
17.30	<p><i>Stanka i kratko obraćanje:</i></p> <p>15. KERESTINEC</p> <p>Zatvor u dvorcu Kerestinec osnovan je još prije okupacije zemlje. Početkom rata tamo su, između više od stotinu zatvorenika, bili internirani i Božidar Adžija, Otokar Keršovani, Ognjen Prica i drugi. Neki od njih strijeljani su u ljeto 1941. u znak odmazde za ubojstvo ustaškog policajca. Taj je događaj ubrzao planove za bijeg dijela zatvorenika, a akcijom bijega u zatvoru su rukovodili Divko Budak, inače jedan od španjolskih boraca, i Andrija Žaja. Iako je grupa uspjela razoružati zatvorsku stražu, potpuno je zakazala dogovorena vanjska organizacija što je u konačnici rezultiralo pogibijom i hvatanjem većine od 80 bjegunaca koji su uspjeli izaći iz Kerestince. Oni koji nisu ubijeni odmah, prebačeni su u ustaški zatvor u Ulici Franje Račkoga odakle su odvedeni na strijeljanje.</p> <p>Govori: Slavko Goldstein, publicist</p>
18.30	<p><i>Povratak na autobusni kolodvor</i></p>